

Не варто забувати і про економічну складову, адже сума коштів для реконструкції та відновлення української інфраструктури з кожним днем війни лише зростає, а паломництво чи туризм все таки не є пріоритетними галузями, коли йдеться про повоєнну відбудову. Тому, станом на сьогодні важко передбачити статус і долю Святогірської обителі, і коли вона зможе повернути собі статус паломницького центру Слобожанщини.

1. История. Свято-Успенская Святогорская Лавра. URL: <https://svlavra.church.ua/istoriya> (дата звернення: 07.04.2023).
2. Летопись обители 1844-1922 гг. Свято-Успенская Святогорская Лавра. URL: <https://svlavra.church.ua/istoriya/letopis-obiteli-1844-1922-gg/> (дата звернення: 07.04.2023).
3. Юрченко С.О., Юрченко О.Є. Релігійний туризм у християнстві на сучасному етапі. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна*. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. 2017. №6. С. 216 – 220.
4. Офіційний сайт Свято-Успенської Святогірської Лаври. URL: <https://svlavra.church.ua/> (дата звернення: 10.04.2023).

Буличева Тамара, Гринюк Тетяна, Борисова Оксана

САКРАЛЬНО-ТУРИСТИЧНА СПАДЩИНА ХАРКІВЩИНИ ТА ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ

Одним із дієвих способів ознайомлення українського суспільства та закордонних туристів з культурно-історичною спадщиною, духовним надбанням України та її регіонів є сакральний та релігійний туризм, що дозволяє популяризувати знання про культові споруди та пам'ятники, релігійні святині різних вірувань, сакральні місця, познайомити туристів з українськими традиціями, звичаями, обрядами, особливостями архітектури, храмового будівництва тощо. Як відомо, сакральний та релігійний туризм поєднує у собі духовну, естетичну, пізнавальну, інформаційну та відпочинкову складові, виконує соціальну функцію, що надає йому особливого значення. Історично склалося, що Харківщина не може конкурувати за потужністю релігійного, сакрального-туристичного потенціалу з Львівською, Тернопільською, Хмельницькою, Київською, Івано-Франківською областями. До того ж тривалий час на сході України більш інтенсивно панувала атеїстична ідеологія, що не могло не позначитися на релігійних уподобаннях населення та їх церковній приналежності. Кількість релігійних організацій в Харківській області, також, незначна у порівнянні з іншими областями України, забезпеченість ними населення області незначна, що становить близько 2,5 релігійних організацій в розрахунку на 10 тисяч населення. Проте, незважаючи на зазначене, на території області є достатньо культових споруд, які є справжніми витворами архітектурного мистецтва і заслуговують

на особливу увагу туристів [1; 2]. Тож, сакральний туризм може стати додатковим шляхом для залучення інвестицій в економіку області, для підвищення культурно-релігійного інтересу до духовної спадщини Слобожанщини [1; 2; 5]. Статистичні дані управління статистики та відділу у справах релігій Харківської обласної державної адміністрації, по релігійним громадам області містять інформацію про місцезнаходження і приналежність релігійних установ до певних конфесій, проте кількість прихожан або відвідувачів храмів не фіксується. Релігійна сфера в Харківській області представлена 53 конфесіями, переважна більшість громад відноситься до Української православної церкви, також функціонують 9 духовних управлінь Української Православної Церкви (УПЦ), Православної церкви України (ПЦУ), євангельських християн-баптистів (ЄХБ), християн віри євангельської (ХВЕ), об'єднання хасидів ХаБад Любавич іудейських релігійних громад та організацій Харківського регіону, Української Християнської Євангельської церкви, Римо-Католицької церкви (РКЦ), Об'єднаної церкви християн віри євангельської; 8 монастирів та 7 місій різних конфесій, Міжконфесійне Східне регіональне Біблійне товариство; 8 духовних навчальних закладів, 520 недільних шкіл.

Загалом, зараз в Україні налічується близько 8 тисяч церков, підпорядкованих УПЦ МП. Лідерами серед регіонів за кількістю таких релігійних установ залишаються Донеччина (683 церкви), Хмельниччина (613), Вінниччина (563), Дніпропетровщина (527) та Закарпаття (492) [1; 5]. Найбільшими за чисельністю та впливовістю у Харківській області є саме православні церкви московського патріархату. Церкви регіону представлені УПЦ (316 громадами) і ПЦУ (24 громади) і об'єднують більшість віруючого населення області. Зауважимо, що громади УПЦ рівномірно розповсюджені по території області, проте, найбільші місця концентрації спостерігаються в адміністративному та районних центрах області, зокрема Харкові, як культурному, науковому, промисловому, освітньому центрі області, а також у Чугуєві, Балаклеї, трохи менше у м. Змієві, Лозовій, Куп'янську, Богодухові, Вовчанську. Стосовно Православних Церков, то на даному етапі відбувається лише формування сталої картини у світлі резонансних подій 2019-2023 років, а саме створення помісної Православної Церкви України (ПЦУ) та активна фаза війни росії в Україні з 24 лютого 2022 року. В державі триває процес переходу окремих громад від УПЦ МП до ПЦУ, так за перші місяці 2023 р. перейшли вже 63 громади. Однак, саме у Харківській області такі процеси тривають дещо мляво, що пояснюється, з одного боку, значним за часом періодом впливу на прикордонні території росії; по-друге, постійні воєнні активності, обстріли ворогом території Харківщини посувають це питання поки на другий план. Проте, слід зауважити, що відбуваються переходи

релігійних 34 громад з-під юрисдикції УПЦ під юрисдикцію ПЦУ. На даному етапі дослідження ми зіштовхнулися з нестачею матеріалів у відкритому доступі і тому звернулися до секретаріату Харківської єпархії ПЦУ з проханням надати достовірну і оновлену інформацію. З наданої інформації маємо таку статистику: всього РГ ПЦУ у Харківській області 24, з них 8 у Харкові і 6 тих, що протягом двох останніх років перейшли з УПЦ в ПЦУ. Характерною особливістю є те, що вони сконцентровані переважно в Харкові та Харківському районі (як зоні впливу центру), прилеглих до центру районах, а також в Лозівському, Ізюмському та Куп'янському районах.

Другою за чисельністю та впливовістю на території Харківської області йде протестантська церква, яка включає в себе громади Всеукраїнського союзу об'єднань євангельських християн-баптистів (96 громад), колишньої Ради церков євангельських християн-баптистів (2), незалежні релігійні громади євангельських християн-баптистів (8), релігійні об'єднання (асоціація) незалежних церков євангельських християн-баптистів (1), Братство незалежних церков і місій ЄХБ України (1), Релігійні громади євангельських християн (4), Євангельських вільних християн «Харківська Біблійна Церква» (2), Всеукраїнський союз церков християн віри євангельської-п'ятидесятників (22), Союз вільних церков християн євангельської віри (3), Релігійні організації Союзу Церкви Божої України (2), Незалежні релігійні громади християн віри євангельської (34), Українська конференція церкви адвентистів сьомого дня (27), Релігійний центр Свідків Єгови в Україні (30) [2; 5]. Проте, вона є не традиційною для даного регіону, а її поява та розвиток починається з проголошення незалежності України. Однією з характерних особливостей такого швидкого розвитку мережі протестантських релігійних закладів (збільшення кількості приходів, недільних шкіл, навчальних закладів тощо) за останні майже 30 років є ефективна система підготовки кадрів на всіх рівнях, наявність кваліфікованих професорсько-викладацьких кадрів, а першочерговою функцією більшості протестантських навчальних закладів виступає швидка підготовка необхідних кадрів для проповідницької роботи, що не відповідають традиційним формам духовної освіти, що склалися в Україні [1; 3]. Стосовно просторового аналізу протестантських релігійних організацій, то тут чітко можна виділити осередки концентрації протестантських церков, зокрема це міста Харків, Лозова, Ізюм, Куп'янськ, Балаклія, в інших населених пунктах їх знаходиться дещо менше. Таку ситуацію можна пояснити тим, що даний релігійний напрямок відносно новий для нашого регіону, пастори та віруючі займають більш активну громадську позицію, присутні іноземні проповідники.

Релігійне життя та сакральна спадщина на Харківщині знаходиться під загрозою з 24 лютого 2022 року, відколи на Україну напала агресивна росія. З початку війни росіяни зруйнували і пошкодили 25 релігійних споруд в області. Про це повідомляють у Державній службі з етнополітики та свободи совісті. Практично, 15 з цих 25 споруд належать православної церкві Московського патріархату, ще три відносяться до Православної церкви України, яка у 2019 р. отримала Томос від Константинопольського патріарха. Серед пошкоджених релігійних споруд є також протестантські молитовні будинки, курія Римо-Католицької церкви, мечеть, синагога. Найбільше пошкоджених будівель – у Харкові, але в Ізюмі, Чугуївському та Харківському районах теж постраждало чимало релігійних споруд. Загалом в Україні з 24 лютого знищено 183 релігійні споруди – церкви, мечеті, синагоги, освітні та адміністративні будівлі релігійних спільнот України. Найбільше знищених храмів – у Луганській області, де тривають запеклі бої. Святкування Великодня відбувалось у 2023 році у дуже складних обставинах. Проте, більшість храмів були пристосовані до святкувань попри все: Храм Миколи Чудотворця, Руська Лозова, Харківська область, квітень 2023 року; у двох сусідніх селах – Руській Лозовій та Руських Тишках – дві церкви, проте вони пошкоджені російськими обстрілами. У Руській Лозовій обстрілами пошкоджена баня храму Миколи Чудотворця (УПЦ МП), також згоріло одне з приміщень. Вечірньої служби на Великдень у храмі не було, паски освятили у неділю вранці [5]. У селі Руські Тишки від дерев'яного Архангело-Михайлівського храму залишився лише фундамент – будівля згоріла. Служби тут правив священник Православної церкви України. Дзвіниця залишилася цілою, а храм був спалений повністю. Архангело-Михайлівський храм планують відбудувати з каменю. Російські обстріли на початку повномасштабного вторгнення пошкодили храми харківської єпархії ПЦУ (храм святого Андрія Первозваного, храм Святого пророка Іллі), споруди УПЦ Московського патріархату (собор на честь Успіння Пресвятої Богородиці, храм Жінок Мироносиць, Університетський Антонієвський храм тощо) [4; 5]. У селі Курилівка, що на Ізюмщині, «була собі» дуже красива, особлива церква на честь Іоанна Богослова – мала статус пам'ятки містобудування та архітектури як одна з найстаріших дерев'яних на Слобожанщині. Від неї не залишилося навіть попелу...

Війна триває, щоденно можливі нові і нові втрати. Проте, українці свято вірять у Перемогу і вже нині відбудовують власне життя у матеріальному та духовному сенсах.

1. *Dotsenko A.I., Borysova O.V., Hryniuk D.Yu.* Religious tourism in Ukraine: status and problems of development. Moderní aspekty vědy: XXVIII. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2023. str. 607. URL: <http://perspectives.pp.ua/public/site/mono/mono-28.pdf>

2. *Ключко Л.В.* До питання просторового аналізу релігійної сфери України // Регіон – 2009: стратегія оптимального розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (5-6 листопада 2009 року, м. Харків). – Харків, 2009. – С. 356-362.
3. *Любіцева О.О., Романчук С.П.* Паломництво та релігійний туризм. Навч. Посібник. – К.: Альтерпрес, 2011. – 416 с.
4. Православные храмы и монастыри Харьковской губернии 1681-1917 гг. / Под ред. А.Ф.Парамонова. – Харьков: Харьковский частный музей городской усадьбы. «Ома-Пак», 2007. – 346 с.
5. Коли і де відбудуться служби та освячення пасок на Харківщині. URL: www.objectiv.tv/uk/objectively/2023/04/14/koli-i-de-vidbudutsya-sluzhbi-ta-osvyachennya-pasok-na-harkivshhini-grafik-ptsu/